

Г. Л. КРИВОШЕЄВА (канд. пед. наук, доц.)
Донецький національний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ДОВГОЛІТТЯ

Стаття присвячена проблемі організації самостійної роботи майбутніх педагогів у процесі їх підготовки до професійного довголіття. Доводиться, що самостійна форма навчальної роботи студентів визначається ефективною дидактичною умовою виховання життєвих компетенцій, необхідних для гармонійної взаємодії особистості майбутнього педагога зі світом, формування самостійності як провідної особистісної риси. Її значення полягає не тільки в оволодінні кожною навчальною дисципліною, а й у формуванні навиків самостійної роботи взагалі, у навчальній, науковій, у подальшій активній творчій педагогічній діяльності, здатності приймати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, бути творцем свого власного життя. Вказується, що розподіл самостійної роботи на аудиторну і позааудиторну, екстенсивну і інтенсивну, її творчий характер, виявлені організаційні засади підвищують роль самостійної роботи майбутніх педагогів у процесі їх підготовки до професійного довголіття. Висвітлений досвід організації самостійної роботи студентів у процесі їх підготовки до професійного довголіття у Донецькому національному університеті.

Ключові слова: майбутній педагог, самостійна робота, організаційні засади, професійне довголіття, професійне довголіття майбутнього педагога.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний соціально-економічний, політичний та культурний стан незалежної України, її функціонування у рамках ринкових стосунків висувають нові вимоги щодо громадських, світоглядних, творчих та професійних якостей майбутнього педагога, які б сприяли його професійному довголіттю і активній пролонгованій педагогічній діяльності. Задовольнити цю потребу мають насамперед вищі навчальні заклади. З впровадженням кредитно-модульної системи організації навчального процесу перевага надається самостійній роботі студента. Самостійна форма навчальної роботи студентів визначається ефективною дидактичною умовою виховання життєвих компетенцій, необхідних для гармонійної взаємодії особистості майбутнього педагога зі світом, формування самостійності як провідної особистісної риси. Інтеграція вітчизняної вищої школи в міжнародний освітній простір передбачає якісну підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів, здатних до ефективної професійної діяльності впродовж усього життя, до професійного довголіття. У руслі тенденцій підготовки педагога для «нової освіти Європи» у проєкті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки серед основних завдань педагогічної освіти наголошено на необхідності модернізації діяльності вищих педагогічних навчальних закладів. Серед очікуваних результатів реалізації Національної стратегії розвитку освіти – підготовка та виховання педагогічних кадрів, здатних працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу, дитиноцентризму, власного творчого безперервного професійного зростання [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки визначення умов і чинників, що стимулюють процес професійного довголіття, творчого розвитку особистості, педагогічних засобів розвитку творчих здібностей учнівської молоді, їхньої творчої самореалізації впродовж життя є вкрай актуальним. Цим питанням приділяли увагу такі науковці, як: В. Алфімов, В. Андреев, Т. Баришнікова, Л. Бондарев, Л. Дроздікова, О. Кучерявий, Л. Левченко, Л. Мігіна, Л. Попов, С. Сисоева, Г. Шевченко та ін. В Україні проблема професійного довголіття найбільшої розробки дістала у працях доктора педагогічних наук, професора В. Алфімова. Питанням організації самостійної роботи студентів присвячено багато праць класиків зарубіжної і вітчизняної педагогіки. Так, А. Дістервег вважав, що долучитись до освіченості людина може завдяки власним зусиллям, власній діяльності. У педагогічній системі К. Ушинського питання про розвиток самостійності та активності учнівської молоді займає центральне місце. Проблема вивчення самостійної роботи студентів знаходить своє відбиття у працях сучасних науковців: С. Архипова, М. Казакова, О. Кошелева, Г. Майборода, О. Малихіна, І. Мерзлякова, Д. Назарбекова, Л. Онучак, І. Єфимова, М. Солдатенко, К. Тишкова та ін.. Більшою мірою, ними висвітлюються педагогічні умови самостійної

роботи студентів, аналізуються методи самостійної навчальної діяльності, вивчаються питання управління самостійною роботою студентів, визначається і уточнюється сутність самого поняття «самостійна робота студента».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Таким чином, попри значну кількість наукових досліджень з вивчення самостійної роботи студентів, її організація при підготовці майбутніх педагогів до професійного довголіття залишається малодослідженою проблемою у вітчизняній науці.

Формулювання цілей статті. Висвітлити і обґрунтувати досвід організації самостійної роботи студентів у процесі їх підготовки до професійного довголіття у Донецькому національному університеті; визначити організаційні засади самостійної роботи майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основне завдання сучасної вищої школи полягає у тому, щоб сформувати у майбутнього педагога потребу у самоосвіті, у власному самовдосконаленні, виробити ціннісне ставлення до власного життя, професійного довголіття, навички самоорганізаційної навчальної діяльності. У розв'язанні цього завдання вирішальна роль належить самостійній роботі. Під самостійною роботою розуміють «сукупність різноманітних навчальних прийомів і дій» [6, с.344], «навчальну діяльність учнів» [5, с.57], «навчальне завдання» та «форму прояву відповідної діяльності пам'яті, мислення, творчого уявлення того, хто навчається, при виконанні ним навчального завдання» [4, с.293].

Самостійна робота студента є однією з форм навчального процесу, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом. Вона призначена «не тільки для оволодіння кожною дисципліною, а й для формування навиків самостійної роботи взагалі, у навчальній, науковій, професійній діяльності, здатності приймати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід з кризової ситуації [1, с.804]. Великого значення самостійна робота набуває для майбутнього педагога при його підготовці до професійного довголіття. У характеристиці довголіття, яка дається науковцями, простежується думка про те, що людина здатна сама цілеспрямовано і активно керувати тривалістю свого життя, а висока працездатність, творча і фізична активність, добре здоров'я сприяють його підтримці. Проте, без розвинених особистісних якостей які притаманні зрілій особистості, зокрема, таких, як самостійність і відповідальність, складно розраховувати на готовність майбутнього педагога до професійного довголіття. Професійне довголіття майбутнього педагога можна розуміти як комплекс властивостей особистості необхідних для досягнення високого рівня професійної діяльності і підтримання його впродовж усього трудового шляху. Поняття активного довголіття можна визначити, як найбільш тривалу життєдіяльність, свідомо організовану особистістю, яка забезпечує її розвиток і повноту життєвих проявів, відображає життєву компетентність і виявляється у здібності подовження власного життя.

Самостійна робота майбутніх педагогів у процесі їх підготовки до професійного довголіття у Донецькому національному університеті організовується у процесі вивчення таких дисциплін, як «Педагогіка», «Педагогічні основи кар'єрного зростання», «Основи охорони праці і безпека життєдіяльності», «Охорона праці в галузі освіти», «Професійне самовиховання». Кожна з перерахованих дисциплін має свою мету, завдання, зміст, однак, їх об'єднує призначення підготувати педагога орієнтованого на активну, творчу, пролонговану педагогічну діяльність без шкоди для здоров'я. Функції самостійної роботи полягають у вихованні самостійності як риси особистості, відповідальності, дисциплінованості, ініціативності, потреби поповнення знань з професійного довголіття; формуванні умінь і навичок, досвіду творчої діяльності з його підтримання; у спонуканні і стимулюванні студентів на вивчення досвіду активного творчого професійного довголіття відомих педагогів. Відповідно до місця і часу здійснення форми самостійної роботи диференціюються на аудиторну і позааудиторну.

Аудиторна форма передбачає два види самостійної роботи: на лекційних і практичних заняттях. Особливо важливим такий розподіл є для тих дисциплін, де сьогодні не передбачаються практичні і семінарські заняття. До таких дисциплін належать, у більшості своїй, дисципліни по вибору: «Педагогічні основи кар'єрного зростання», «Професійне самовиховання» та ін.. Тому завдання викладача вищої школи при організації самостійної роботи студентів у межах тільки лекційних занять значно ускладнюється.

Значення здатності викладача до організації самостійної роботи студентів особливо підкреслюється у дослідженні Л. Онучак [3, с.210], де автор наголошує на тому, що головна роль у виконанні кафедрою своїх завдань щодо організації й забезпеченні самостійної роботи з дисципліни

відіграє викладач, який має проаналізувати завдання з організації самостійної роботи навчального контингенту, вихідні дані та умови, виробити стратегічну лінію діяльності та скласти програму своїх дій. Завдяки цьому він отримує можливість формулювати та досягати проміжних цілей в організації самостійної роботи.

Дослідження організації самостійної роботи майбутніх педагогів співвідноситься з роллю викладача-організатора. В основному, ця залежність простежується завдяки тому, що на сучасному етапі організації самостійної роботи консультування викладача та його рекомендації щодо напрямів проведення роботи повинні відбуватися систематично. Під час організації самостійної роботи роль викладача вбачається у наставництві, у підтриманні партнерських стосунків із студентами. Згідно з цим, він виконує не тільки функцію постачальника інформації, але й діагноста, мотиватора, консультанта, радника. Функція контролю теж присутня, проте спостерігається її зміщення у бік розвитку самоконтролю майбутніх педагогів. Перевага надається таким лекційним формам, як проблемна лекція, лекція прес-конференція, лекція з заздалегідь запланованими помилками, лекція-візуалізація. Вишукуються можливості застосування такої організаційної форми роботи, як ділова гра. Наприклад, з такої важливої для підготовки майбутнього педагога до професійного довголіття теми «Тайм-менеджмент» розроблена ділова гра «Управління власним часом». Студенти залучаються до міні-повідомлень, міні-лекцій; виконують творчі завдання, завдання проблемного характеру, складають конспектоосхеми і т.ін.

Позааудиторна самостійна робота поділяється на екстенсивну та інтенсивну. При екстенсивній роботі студент цілком самостійно опрацьовує навчальний матеріал згідно поставленої мети і завдань. Інтенсивна самостійна робота передбачає поглиблення знань з тем, що розглядалися на заняттях. До екстенсивної самостійної роботи відносимо підготовку рефератів з проблем професійного довголіття, відбір і анутовання статей на задану тематику, підготовку презентацій на тему: «Активне творче професійне довголіття відомих педагогів», розробку програм власного професійного довголіття та ін.. Особливу зацікавленість і значне емоційне піднесення у майбутніх педагогів викликає підготовка, прослуховування й обговорення презентацій. Раз на місяць студенти запрошують на заняття педагога, який є для них прикладом професійно-педагогічної компетентності і професійного довголіття, розробляють перелік питань для бесіди.

При інтенсивному виді самостійної роботи, початковий етап сприймання наукової інформації організовується викладачем на навчальних заняттях, проте розширення і поглиблення знань здійснюється під час самостійної роботи. Даний вид самостійної роботи майбутніх педагогів передбачає розробку тестових завдань для само- і взаємоконтролю, всебічне і глибоке опрацювання теоретичного матеріалу і виконання практичних завдань, конспектування і аналіз наукових праць відомих сучасних педагогів і педагогів-класиків, складання кросвордів з проблем педагогічної майстерності, професійного довголіття педагога. Студенти залучаються до підготовки наочності.

Організацію позааудиторної самостійної роботи студентів у рамках визначених дисциплін можна відобразити певним чином:

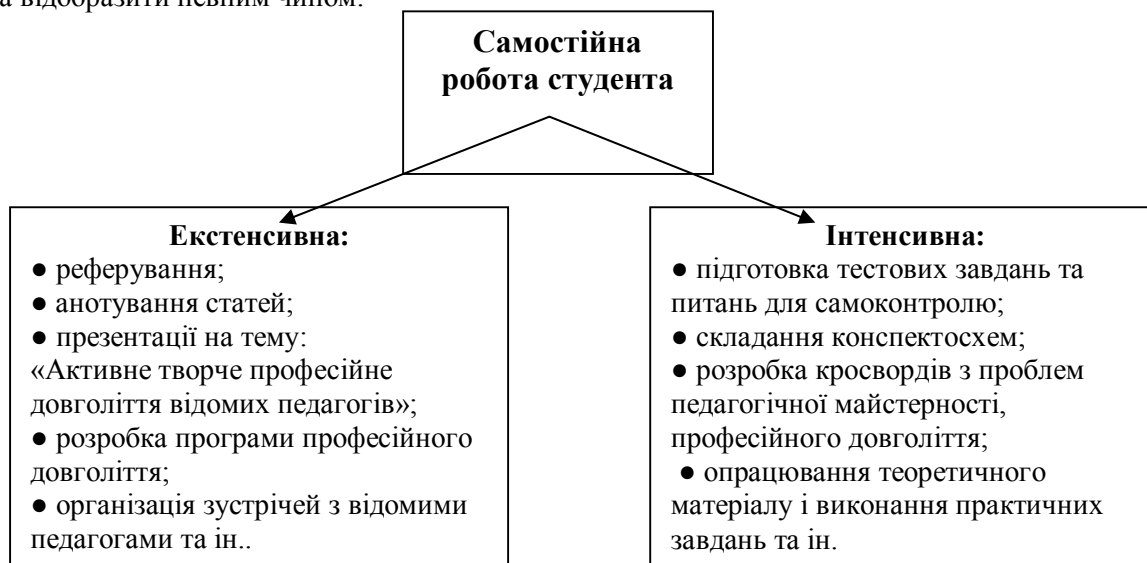

Рис. 1 Організація позааудиторної самостійної роботи студентів

Проведена робота дозволила визначити і сформулювати організаційні засади самостійної роботи майбутніх педагогів, за яких вона має найвищу ефективність. Під організаційними засадами ми розуміємо вихідні положення та позиції відносно організації та проведення самостійної роботи студентів. До них ми відносимо:

- цілісність усіх форм і видів самостійної роботи студентів їх підпорядкованість загальній меті;
- грамотне визначення цілей і завдань самостійної роботи студентів з урахуванням їх вікових і індивідуальних особливостей, рівня мотивації;
- пропорційний обсяг та місце самостійної роботи в загальному обсязі навчального процесу;
- чітка організація самостійної роботи студента з боку викладача, визначення її зв'язку із майбутньою професійною діяльністю;
- оптимальне співвідношення різних форм, видів і методів організації самостійної роботи майбутніх педагогів;
- оптимальне поєднання методів для вирішення певних завдань організації самостійної роботи майбутніх педагогів з проблем професійного довголіття;
- повне навчально-методичне забезпечення, наявність методик виконання завдань для самостійної роботи;
- атмосфера співтворчості, співпраці, довіри і партнерства між викладачем і майбутнім педагогом; наявність фону позитивного емоційного піднесення;
- наявність зворотного зв'язку між студентом і викладачем;
- систематичний контроль за якістю самостійної роботи студента.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, нами висвітлений досвід організації самостійної роботи майбутніх педагогів у процесі їх підготовки до професійного довголіття у Донецькому національному університеті, розглянуті особливості аудиторної і позааудиторної самостійної роботи. Доводиться, що розподіл позааудиторної роботи на екстенсивну і інтенсивну є виправданим і підвищує її результативність. Розроблені організаційні засади самостійної роботи майбутніх педагогів у процесі їх підготовки до професійного довголіття, які у своїй сукупності, визначають її якість і ефективність. Подальше дослідження передбачає вивчення особливостей організації самостійної роботи студентів у процесі їх підготовки до професійного довголіття під час проходження ними педагогічної практики.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Малихін О.В. Теоретико-методологічні засади організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів: дис. д-ра пед. наук: спец. 13.00.09 / О.В. Малихін; Криворізь. держ. пед. ун-т. – Кривий ріг, 2009. – 504 с.
3. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей: Автореф. дис. канд. пед. наук.: спец. 13.00.04 / Л.В. Онучак; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 2002. – 21с.
4. Пидкасистый П.И. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы./ П.И. Пидкасистый, Л.М. Фридман, М.Г. Гарунов. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 354с.
5. Шестак Н.В. Высшая школа: технология обучения./ Н.В. Шестак. – М.:Вузовская книга, 2000. – 80 с.
6. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб./ В.В.Ягупов. – К.:Либідь, 2002. – 560с.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2014

Г. Л. Кривошеева

Донецкий национальный университет

Организация самостоятельной работы будущих педагогов в процессе их подготовки к профессиональному долголетию

Статья посвящена проблеме организации самостоятельной работы будущих педагогов в процессе их подготовки к профессиональному долголетию. Доказывается, что самостоятельная форма учебной работы студентов определяется эффективным дидактическим условием воспитания жизненных компетенций, необходимых для гармоничного взаимодействия личности будущего педагога с миром, формирования самостоятельности как ведущей личностной черты. Ее значение состоит не только в овладении каждой учебной дисциплиной, но и в формировании навыков

самостоятельной работы вообще, в учебной, научной, в дальнейшей активной творческой педагогической деятельности, способности принимать на себя ответственность, самостоятельно решать проблему, находить конструктивные решения, быть творцом своей собственной жизни. Указывается, что разделение самостоятельной работы на аудиторную и внеаудиторную, экстенсивную и интенсивную, ее творческий характер, выявленные организационные основы повышают роль самостоятельной работы будущих педагогов в процессе их подготовки к профессиональному долголетию. Освещен опыт организации самостоятельной работы студентов в процессе их подготовки к профессиональному долголетию в Донецком национальном университете.

Ключевые слова: будущий педагог, самостоятельная работа, организационные основы, профессиональное долголетие, профессиональное долголетие будущего педагога.

G. Krivosheeva

Donetsk National University

The Independent Work of the Future Teachers' Organization in Their Preparation for Their Professional Longevity.

The article deals with the organization of independent work of future teachers in the course of their preparation for professional longevity.

It is believed that an independent form of students' academic work is determined by the effective didactic education, a vital competences which are necessary for his or her harmonious interaction with the outworld, forming self consistent as main personality traits. It lies not only in mastering in each academic discipline, but also in building of independent work skills in general, in educational, scientific, further in active pedagogical activities, in ability to take on his- or herself responsibility, in finding of the constructive solutions, in ability of being a creator of personal life. The experience of organization of students' independent work in the process of their preparation to professional longevity in the Donetsk National University in the course of such subjects' studying as "Pedagogics", "Pedagogical Bases of Career Forming", "Safety in the Field of Education", "Professional Self-Forming" is highlighted.

Functions of independent work in education lies in development of independence as a personality feature in development of responsibility, self-discipline, initiative, requirement of updating ones knowledge of professional longevity, formation of skills, experience of creative activity for its maintenance, in students stimulating for researching of famous teachers experience.

The teacher's role in the process of students' independent work seems in coaching, in maintaining of partnerships with students. According to this, he or she performs not only the function of an information provider but also of diagnostician, motivator, consultant, advisor. According to time and place, the forms of independent work are differentiated on classroom and extracurricular. Therefore the distribution of extracurricular activities on the extensive and intensive is justified and increases its effectiveness. The organizational bases of future teachers' in the process of their preparation for professional longevity are provided. They in their unity determine its quality and effectiveness. Under the organizational principles we understand the departure positions of the process of organization and conducting of the students' independent work.

Key words: future teacher, independent work, organizational foundations, professional longevity, professional longevity of the future teacher.